

Етнологија и
антропологија:
стање и перспективе

Зборник
Етнографског института САНУ
21

ISBN 86-7587-032-9

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
Collection of Papers, Volume 21

**ETHNOLOGY AND ANTHROPOLOGY:
CONTEMPORARY STANDINGS AND
PERSPECTIVES**

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Editor:
Ljiljana Gavrilović

Editorial board:
Gojko Subotić, Radost Ivanova, Natalija Puškareva, Elena Uzeneva, Elephterios Alexakis,
Peter Slavkovsky, Sofija Miloradović, Bojan Žikić, Jelena Čvorović, Mladena Prelić

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of member of SASA Dimitrije Stefanović and
associate member of SASA Vojislav Stanovčić at the V session,
Department of Social Sciences SASA, Jun 14th 2005

BELGRADE 2005.

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ
Зборник 21

**ЕТНОЛОГИЈА И АНТРОПОЛОГИЈА:
СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ**

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уредник:

Љиљана Гавриловић

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Радост Иванова, Наталија Пушкарева, Елена Узенева,
Елефтериос Алексакис, Петер Славковски, Софија Милорадовић, Бојан Жикић,
Јелена Чворовић, Младена Прелић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на V седници Одељења друштвених наука САНУ
одржаној 14. јуна 2005. године на основу реферата
академика Димитрија Стефановића и дописног члана САНУ Војислава Становчића

БЕОГРАД 2005.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 35/III, Београд, тел. 011-636-804
eisanu@sanu.ac.yu

Рецензент:
академик Димитрије Стефановић
дописни члан САНУ Војислав Становчић

Лектор:
Софија Милорадовић

Превод на енглески:
Јелена Чворовић

Коректор:
Марија Ђокић

Штампа:
ЧИГОЈА ШТАМПА
Београд, Студентски трг 13
www.chigoja.co.yu
chigoja@eunet.yu

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства науке и заштите животне средине Републике Србије

Део радова у овом Зборнику резултат је рада на пројектима: Традиционална култура Срба – системи представа, обреда и социјалних институција (бр. 2157), Савремена сеоска култура – путеви трансформација (бр. 1868) и Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије (бр. 1644), које је у целини финансирало МНЗЖС РС.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(082)
316.7(082)
39(497)(082)
316.7(497.11)(082)

Етнологија и антропологија: стање и перспективе / главни и одговорни уредник Драгана Радојичић ; уредник Љиљана Гавриловић. - Београд : Етнографски институт САНУ, 2005 (Београд, Чигоја штампа). - 287 стр. ; 24 см. - (Зборник / Српска академија наука и уметности, Етнографски институт, ISSN 0351-1499 ; 21)

На спор. насл. стр.: *Ethnology and Anthropology: contemporary standigns and perspectives.* - Према подацима у тексту, зборник садржи радове са истоименог међународног научног скупа, одржаног у Београду децембра 2004. - Тираж 500. - Напомене и библиографске референце уз сваки рад. - *Summaries.*

ISBN 86-7587-032-9

1. Радојичић Драгана

а) Етнологија - Зборници б) Антропологија - Зборници

COBISS.SR-ID 123762444

Садржај

Summary

Уводна реч	5
<i>Драгана Радојичић</i> , Етнологија и антропологија: стање и перспективе	7
<i>Иван Ковачевић</i> , Из етнологије у антропологију (Српска етнологија у последње три деценије 1975-2005.)	11
<i>Ivan Kovačević</i> , Ethnology en Route for Anthropology Serbian Ethnology During the Past Three Decades 1975-2005	19
<i>Радост Иванова</i> , Бугарска етнологија – стање и перспективе	21
<i>Radost Ivanova</i> , Bulgarian Ethnology – Conditions and Perspectives	27
<i>Инес Прика</i> , Аутори, заступници, пресудителји – Хрватска етнологија у паралелизмима постсоцијалистичког контекста	29
<i>Ines Prica</i> , Authors, Representatives, Adjudicators: Croatian Ethnology in Post-Socialist Context	44
<i>Лидија Вујачић</i> , Етнологија и антропологија у Црној Гори – институционални и професионални оквири	45
<i>Lidija Vujačić</i> , Ethnology and Anthropology in Montenegro – Institutional and Professional Framework	53
<i>Гордана Благојевић</i> , О лаографији и антропологији у Грчкој	55
<i>Gordana Blagojević</i> , Laography and Anthropology in Greece	65
<i>Загорка Голубовић</i> , Интердисциплинарни приступ и однос антропологије и етнологије	67
<i>Zagorka Golubović</i> , Interdisciplinary Approach: the Relationship Between Anthropology and Ethnology	75
<i>Александар Бошковић</i> , Антропологија и сродне науке – методологије и перспективе	77
<i>Aleksandar Bošković</i> , Anthropology and Related Sciences – Methodologies and Perspectives	85
<i>Александар Палавестра</i> , Добросуседско немешање – Српска археологија и етнологија	87
<i>Aleksandar Palavestra</i> , Good-Neighbourly Uninvolvement. Serbian Archaeology and Ethnology	95
<i>Јелена Чворовић</i> , Примена еволуционе теорије у антропологији	97

<i>Jelena Čvorović, Evolutionary Theory in Anthropology</i>	107
<i>Ђуро Шушњић, Антропологија религије и социологија религије</i>	109
<i>Djuro Šusnjić, Anthropology of Religion and Sociology of Religion</i>	114
<i>Драгана Радојичић, Архивски извори у реконструкцији живота</i>	115
<i>Dragana Radojičić, Archives Sources: a Tool Meant for Time Reconstruction</i> ..	121
<i>Зорица Ивановић, Терен антропологије и теренско истраживање пре и после критике репрезентације</i>	123
<i>Zorica Ivanović, The Field of Anthropology and Fieldwork Before and After the Critiques of Representation</i>	141
<i>Љиљана Гавриловић, Прелудијум за антропологију медија</i>	143
<i>Ljiljana Gavrilović, Prelude for Anthropology of Media</i>	150
<i>Ивица Тодоровић, Приоритети савремене етнолошко-антрополошке науке у Србији</i>	151
<i>Ivica Todorović, Priorities of Contemporary Ethnology/Anthropology in Serbia</i>	162
<i>Александра Павићевић, Идентитет етнологије и (не)оствареност антропологије</i>	163
<i>Aleksandra Pavićević, Identity of Ethnology and Unfeasibility of Anthropology</i>	172
<i>Илдико Ердеи, „Очи зелене као долари“ – Антропологија потрошње у Србији у транзицији</i>	173
<i>Ildiko Erdei, "Eyes Green Like Dollars" – Anthropology of Consumption in Serbia During the Transition Period</i>	186
<i>Мирослава Лукић Крстановић, Читање популарне културе: Музичке сцене у идеолошком промету</i>	187
<i>Miroslava Lukić Krstanović, Readings in Popular Culture – Musical Scenes in Ideological Turnover</i>	197
<i>Младена Прелић, Неки проблеми проучавања етничитета/етничког идентитета у културној антропологији</i>	199
<i>Mladena Prelić, A Few Problems Concerning Studies on Ethnicity/Ethnic Identity in Cultural Anthropology</i>	207
<i>Мирјана Павловић, Глобализација и регионални културни идентитет</i>	209
<i>Mirjana Pavlović, Globalization and Regional Cultural Identity</i>	217
<i>Мирослава Малешевић, Традиција у транзицији: У потрази за „још старијим и лепшим“ идентитетом</i>	219
<i>Miroslava Malešević, Tradition in Transition: In a Search for New, "More Ancient and More Beautiful" Identity</i>	234

<i>Биљана Сикимић</i> , Изазов теренског рада – Етнолингвистика или антрополошка лингвистика?	235
<i>Biljana Sikimić</i> , Fieldwork Challenges – Ethno-Linguistics or Linguistic Anthropology?	244
<i>Драгана Антонијевић</i> , Антропологија фолклора – перспективе истраживања	245
<i>Dragana Antonijević</i> , Anthropology of Folklore – Perspectives	251
<i>Владимир Рубић</i> , Основе наставе из предмета Примењена етнологија: перспективе развоја	253
<i>Vladimir Ribić</i> , Development Perspectives of Applied Ethnology: the Course Basics	261
<i>Весна Марјановић</i> , Улога етнографских музеја и збирки у XXI веку – време прошло, време садашње, време будуће	263
<i>Vesna Marjanović</i> , Role of Ethnographic Museums and Collections in the 21 st Century	272
<i>Александар Крел</i> , Од етнографског ка антрополошком приступу проучавању дечјих игара у Србији	273
<i>Aleksandar Krel</i> , From Ethnographic to Anthropological Research of Children's Games in Serbia	279
Коментари и дискусија	
<i>Драгана Антонијевић</i>	281
<i>Живка Ромелић и Љиљана Тојага-Васић</i>	283
<i>Марко Стојановић</i>	285

Јелена Чворовић
Етнографски институт САНУ
Београд

Примена еволуционе теорије у антропологији

Још од времена када је Дарвин открио природну селекцију, научници – укључујући и самог Дарвина – питали су се и спекулисали о начину на који наша друштвена понашања (и осећања, ставови итд.) могу да буду под утицајем еволуције. Ако начин на који наша тела изгледају и функционишу као биолошки организми може боље да се разуме и протумачи применом еволуционе теорије, зашто исти принцип не би био применљив и на све оно што ми чинимо са нашим телима?

Дарвин је био природњак који је покушао да објасни како и зашто организми поседују и показују одређене карактеристике, на пример, одређени облик кљуна код птица или осмех код људи, или зашто мужјаци „салећу“ женке. Дарвин је открио да када одређене особине – карактеристике, које имају шансу да се наследе, помажу организму да остави потомке, онда те исте особине у сличној средини имају тенденцију раста у следећој генерацији, заједно са потомцима¹. Ово откриће природне селекције идентификовало је главни разлог трајања и промена наследних особина. Свака наследна особина чије присуство, у интеракцији са средином, условљава да организми у просеку оставе већи број потомака зове се адаптација. Природна селекција не креира боље или горе адаптације – она само повећава учесталост оних које већ постоје. Гени су, наравно, откривени касније и данас модерна биологија изједначава природну селекцију са различитом репродукцијом генотипова.

Кључне речи:

Дарвин, еволуција,
природна селекција,
антропологија.

¹ C. Darwin, *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*, Appleton, New York 1871.

Фундаментална теорема на којој се базирају еволуциона објашњења понашања заснива се на чињеници да је понашање, као и анатомија и физиологија, у великој мери наследно и да сваки организам, свесно или несвесно, тежи да повећа свој „инклузивни фитнес“, тј. да повећа фреквенцију и дистрибуцију својих „себичних гена“ у будућим генерацијама. Ти гени постоје не само у индивидуи, него и у њеном идентичном близанцу (100%), брату или сестри (у просеку 50%), најближим рођацима (у просеку 25%), и даље по сродничкој линији. Али, природна селекција утиче директно на фенотип и: „...нису гени ти који живе или умиру, размножавају се или помажу своје сроднике, него је то посматрани организам, а резултат је да се и фенотип и генски пул развијају. У ствари, оно што ми посматрамо и проучавамо, јесу индивидуални организми и њихова понашања, а управо су понашања та која ми покушавамо да разумемо и објаснимо“².

Између 1963. и 1974. четири биолога – William Hamilton, George Williams, Robert Trivers i John Maynard Smith – презентовала су и разрадила серију идеја и теорија – које, када се узму заједно, проширују и утемељују теорију природне селекције. Њихове идеје су радикално продубиле и прошириле увид еволуционих биолога у друштвено понашање животиња, укључујући и човеково. Прва књига, можда једна од најзначајнијих у прошлој епохи *Sociobiology: The New Synthesis* (1975) Е. О. Wilson-а, била је прва која је формализовала идеју да друштвено понашање може да се објасни еволуцијом и та теорија је названа социобиологија³. Под тим именом се данас окупљају психолози (еволуциона психологија), антрополози (еволуциона антропологија), еколози, етолози и многи други. Сви ти научници примењују ову нову науку, „прерађену“ Дарвинову теорију на људску врсту и тестирају апликације на прикупљеним подацима. Та нова Дарвинска синтеза представља, као и квантна физика или молекуларна биологија, једно кохерентно тело научних теорија и чињеница. Еволуциона психологија се бави дизајном људског ума: то је приступ психологији у којем се сазнања и основни принципи еволуционе биологије употребљавају за истраживање структуре људског ума. Тако се ум сматра неком врстом оруђа (као швајцарски војни нож) које садржи мноштво информација дизајнираних природном селекцијом, како би се решили различити проблеми са којима су се сусретали наши преци⁴. Еволуциона екологија човека и не-човечијих примата бави се истраживањима у области екологије, порекла и одржавања био – културне различитости, приматологије, когнитивне етнологије и истраживањима математичких модела у контексту проблема повезаних са репродукцијом, друштвеним и еколошким одлукама – стратегијама код модерног човека и

² M. Daly and M. Wilson, *Sex, Evolution and Behavior*, Willard Grant, Boston 1983.

³ E. O. Wilson, *Sociobiology: the New Synthesis*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London 1975/2000.

⁴ J. Tooby and L. Cosmides, *The Psychological Foundations of Culture* u: J. Barkow, L. Cosmides and J. Tooby, *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*, Oxford, New York 1992.

осталих примата⁵. Еволуциона антропологија се фокусира на животну историју, еволуцију родитељског улагања у традиционалним друштвима и на еволуционе аспекте људске културе и репродуктивне стратегије. Неки други пројекти истражују еко-етологију човека и осталих примата, са нарочитим акцентом на услове средине и њихов утицај на друштвену организацију.

Антрополошка питања која се постављају у оквиру нове синтезе спадају у домен политике, мотива, љубави, секса, разлике између мушкараца и жена, људске природе, сродничких односа, осећања кривице, пријатељства, расизма, агресије и рата, ксенофобије, само-заваравања, илузије, свесног и несвесног итд.⁶. Научници који су прихватили нову синтезу и даље се боре против доктрине која је доминирала друштвеним наукама током 20. века: идеја да биологија не утиче много на човеково понашање и да не постоји наслеђена људска природа. Данас еволуциона антропологија тежи да се фокусира мање на спољне разлике између култура а више на дубоке заједничке одлике. Испод глобалних и разноврсних ритуала и обичаја, еволуциони антрополози виде обрасце понашања који се стално понављају у структури породице, у пријатељству, политици, удварањима, моралу. Они верују да еволуциони дизајн људских бића може да објасни ове обрасце: зашто људи у свим културама брину о друштвеном статусу; зашто постоји трач, и зашто људи у свим културама не само да трачаре него то раде и о истим стварима; зашто се у свим културама мушкарци и жене разликују у неколико базичних ствари, зашто људи у свим културама осећају грижу савести у облицима који лако могу да се предвиде итд. А када се нови Дарвинисти фокусирају на разлике – да ли оне између група људи или оне унутар групе – обично се те разлике не објашњавају у смислу генетских разлика. Еволуциона антропологија посматра светове различитих култура као производ једне и јединствене људске природе, која је током еволуције одговарала на широки спектар различитих срединских околности⁷. Еволуциона теорија открива необјашњене, невидљиве везе између срединских околности и култура – објашњавајући на пример, зашто у неким културама постоји мираз а у другима не. Полазна тачка многих еволуциониста јесте да се највише радикалних разлика између људи може пратити до њихове еколошке околине. Еволуциона психологија/антропологија је нарочито имала успеха у анализи и објашњавању еволуције сексуалног понашања, тј. у разликама у понашању и психи мушкараца и жена, тј. мужјака и женки.

Дефинишући мушки и женски пол, биолози су се сложили око значења једне мале али веома важне разлике: то је разлика у величини гамета или полних ћелија. Мушки пол је онај који се специјализовао за продукцију великог броја малих гамета, названих сперма, а женски пол је онај који производи мали број великих гамета, названих јаја. Женска гамета је увек већа а мушка мања и то

⁵ P. Ellison (editor), *Reproductive Ecology and Human Evolution*. Aldine de Gruyter, New York 2001.

⁶ R. Wright, *The Moral Animal: The New Science of Evolutionary Psychology*, Vintage, New York 1994.

⁷ J. Barkow, L. Cosmides, and J. Tooby, *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*, Oxford, New York 1992.

дефинише полове. Ова основна разлика има огромне импликације у мушкој и женској улози пре и после зачећа⁸. Женско – женкино родитељско улагање (време, енергија, ризик) у потомка увек превазилази мушкарчево – мужјаково. За мужјака сисара, суштинска улога може да се заврши копулацијом, која потражује минимум енергије и материјала с његове стране, и само моментално скретање пажње са ствари које су везане за његову добробит и сигурност. За женке копулација може значити обавезу и улагање у продужени терет, у механичком и физиолошком смилсу, и многе стресове који прате трудноћу, порођај и одгој младунчета. Због тога родитељско улагање женки увек превазилази мужјаково, и у највећем броју животињских врста мушко-женске разлике у понашању су много веће него што би се предвидело само на основу разлике у полним ћелијама. Већина животињских врста је полигинично/промискуитетна (више женки него мужјака преноси полне ћелије у следећу генерацију), неколико је моногамно (мужјаци и женке у истом броју преносе полне ћелије у следећу генерацију; код већине птица је, на пример, процес сексуалне селекције обрнут – велико улагање мужјака), а још мање њих је полиандрично (више мужјака него женки преноси полне ћелије у следећу генерацију). Женке ретко могу да повећају свој инклузивни фитнес парећи се са много мужјака али могу много да добију при копулацији са мужјацима који су *fit*, а још више да изгубе са мужјацима који нису *fit*. Код сисара, младунци се развијају у телу мајки, и дојени су релативно дуг период после рођења, и иницијално родитељско улагање код женки у сваког младунца је огромно, у поређењу са мужјаковим. Због тога, код сисара, осим човека, „mother-family“ је основна друштвена јединица, моногамија је ретка а полиандрија је одсутна. Велика већина сисара је полигинично-промискуитетна.

Моногамни сисари типично показују мале секундарне сексуалне карактеристике, док екстремно полигамни показују екстремне карактеристике (као што предвиђа теорија родитељског улагања); но, не треба заборавити да код сисара, срединске околности такође имају велики утицај⁹. И док је већина разлика у боји, орнаментацији, и оружју вероватно производ сексуалне селекције, обим разлика у величини тела може да се објасни и деловањем природне селекције, у зависности од посматране врсте – код неких врста мужјаци и женке једу различиту врсту хране или живе у различитим еколошким стаништима. Такође, сексуална селекција може да фаворизује и стратегије које не укључују директно борбу и тучу у такмичењу око женки, него укључују алијансе и кооперације међу мужјацима или изолацију женки.

Ако погледамо однос сексуалног диморфизма у сродне четири врсте: шимпанза, горила, орангутан и човек, многе занимљиве ствари произилазе из поређења, тј. компаративне анатомије, али шта је са понашањем? Шимпанзе оба пола имају отприлике исту тежину; мушкарци су нешто већи од жена, али мужјаци орангутана и гориле су много већи од женки¹⁰. Кроз читаво царство

⁸ E. O. Wilson, н. д.

⁹ J. Diamond, *The Third Chimpanzee*, Harper, New York 1992; D. Symons, *The Evolution of Human Sexuality*, Oxford University Press 1979.

¹⁰ J. Diamond, н. д.

животиња полигиничне врсте су сексуално диморфичне. Ово је просто логично ако се посматра кроз призму еволуције. Једини начин на који мужјак може да пренесе своје гене у следећу генерацију јесте да се пари са женком, и што више женки, то су веће шансе да ће се његови гени пренети даље. Али пошто је број женки у једној трупи ограничен, од првог дана мужјаци се међусобно такмиче за приступ женкама. И тако почиње сексуална селекција, где се врши одабир одређених карактеристика код мужјака на основу њихове способности да „освоје женке“. Због тога, на пример, мужјаци горила и орангутана не само да су двапут већи од женки, него су и опремљени великим очњацима, и другим секундарним сексуалним карактеристикама, као крестима на глави и посребреним леђима, које опет служе за распознавање на даљину и за привлачење потенцијалне женке. Шимпанзе, с друге стране, показују мало сексуалног диморфизма, још мање него човек. Гибони, на пример, показују најмање сексуалног диморфизма. Мужјаци и женке гибона изгледају идентично са даљине, а зна се да су животно моногамни¹¹.

Како се све ово објашњава? Зашто горила, на пример, који је велика и снажна животиња има тако мале тестисе? Како еволуциона теорија објашњава ове разлике у тестисима? Ако погледамо пирамиду власти и доминантних односа код горила и шимпанзи, ствари постају јасније. Горила, докле год је „на власти“, као доминантан алфа-мужјак, има неограничен приступ женкама; ипак, такав доминантан мужјак, окружен харемом женки, „ужива“ секс само неколико пута годишње. Због тога, њему је потребно само мало сперме да осигура свој инклузивни фитнес. Шимпанзе су другачије: оне имају тако сложену пирамиду власти, да је научници зову „политика шимпанзи“¹². За опстанак на трону потребно је више од снаге и мишића, и честе су коалиције и кооперације, да би се опстало на врху или бар при врху. Код шимпанзи неколико доминантних мужјака има чест, али не и ексклузиван приступ женкама, те ту имамо такмичење не у снази, као код горила, већ у количини сперме која „мора“ да се такмичи са спермом другара који су такође доминантни и заједно формирају пирамиду моћи, чак и са онима који се зову „sneaky fucker“! Када се женке паре са више различитих мужјака, мужјакови гени могу да профитирају производећи много сперме. Који мужјак ће „протурити“ свој ДНК може да буде питање количине, густине и покретљивости. Врстама које чешће упражњавају секс требају већи тестиси; а промискуитетним врстама у којима неколико мужјака рутински упражњава секс у кратким интервалима са једном женком нарочито требају велики тестиси, због тога што мужјак који убаци највише сперме има и највеће шансе да оплоди јаје. Када је фертилизација „такмичарска лутрија“, велики тестиси омогућавају мужјаку да убаци више сперме у такмичење. И то није све, такмичење сперми се наставља: на пример, густина сперме варира не у зависности када је мужјак (укључујући и човека) последњи пут упражњавао секс, него зависи од количне времена које његова женка није провела у његовој

¹¹ D. Morris, *The Naked Ape*, McGraw Hill, New York 1967.

¹² F. de Waal, *Chimpanzee Politics: Power and Sex Among the Apes*, John Hopkins, Baltimore 1982.

близини/видокругу. Што је више времена женка имала за „сакупљање“ сперме његових компетитора, то више он шаље своје трупе у напад! Тестиси једне врсте постају тако документ којим се бележе сексуалне авантуре женки током времена¹³.

А шта је са човеком? Иако је људска породица често била поређена са гибонима, јер обе врсте практикују моногамију, ипак немамо много сличности. Гибони нису нимало друштвени – свака породица живи за себе, изоловано, на великом подручју које веома агресивно брани. Ми смо, напротив, еволуирали у великим друштвеним групама које су богате „генетским алтернативама“ за верност. Из компаративне анализе, поређења са шимпанзама и горилама, предвиђање еволуционе теорије би било да је човек средње/благо полигиничан. Негде између шимпанзи и горילה, и подаци потврђују теорију. Крос-културна анализа 853 друштва открила је да је 83% људских друштава полигинично¹⁴. Полигинија се јавља често, чак и тамо где је законом забрањена. Мушкарци, наравно, нису развили дугачке очњаке за борбу, на њих је селекција деловала у другом правцу – развијајући менталне особине које могу да их уздигну у друштвеном статусу, богатству а тако и у атрактивности. Полигинија је природно стање за мушкарце: ако им се пружи прилика да имају више од једне жене, мушкарци су склони да ту природну инклинацију и искористе.

На пример, Зулу краљеви су имали на располагању стотине званичних жена; међу Инкама, политички моћници су имали по 7, 8, 15, и 30 жена у зависности од положаја. Код ловаца-сакупљача, иако је моногамија била најчешћи облик брака, полигинија је била дозвољена и високо цењена и међу женама и међу мушкарцима: онај који је могао да издржава две или више жена, то је и чинио. Данас модеран свет има тзв. облик серијалне моногамије, где су мушкарци у прилици да контролишу репродуктивни потенцијал две или више жена разводом и поновним браком са младим женама (и наравно дечицом), што је најчешће и случај. На пример, процена је да има од 25.000 до 35.000 полигиничних бракова у Америци; једна студија о 437 финансијски успешних мушкараца износи да већина мушкараца има по две породице које не знају једна за другу¹⁵. Полигинија евидентно доприноси мушкарчевом репродуктивном успеху. Мормони су, на пример, могли имати колико год жена пожелеле, тј. колико могу да издржавају, често у одвојеним кућама, са строго одређеним распоредом посета и права, и одговорности које се тичу секса, деце и осталих брачних обавеза. У 19. веку челници цркве имали су у просеку по 5 жена и 25-оро деце, у поређењу са 2,4 жене и 15-оро деце, „обичних“ полигиничних мормона, или мормона са само једном женом и 6,6 деце.

Што се тиче људске сексуалности, постоје женска људска природа и мушка људска природа, и ове природе су у потпуности различите, иако су некада разлике маскиране компромисима у хетеросексуалним односима и моралним

¹³ J. Diamond, н. д.

¹⁴ P. Murdock, *Ethnographic Atlas*, The University of Pittsburgh Press 1967.

¹⁵ R. Wright, н. д.

ковима. Мушкарци и жене се разликују по својим сексуалним природама јер су кроз веома дуг ловачко-сакупљачки период у току људске еволуције сексуалне жеље и природне инклинације које су биле адаптивне за један пол, биле за други пол карте у једном правцу, у репродуктивни заборав¹⁶. Проучавајући културе Запада и Истока, индустријске и примитивне, еволуциона антропологија каже да постоји широки шаблон понашања који предвиђа теорија родитељског улагања.¹⁷ Примарне мушко-женске разлике у сексуалности код човека јесу следеће:

1. Интра-сексуално такмичење је углавном много веће и жешће међу мушкарцима него међу женама, и у примитивним друштвима такмичење око и за жене је сигурно најважнији узрочник насиља сваке врсте;
2. Мушкарци нагињу полигинији, док су жене много еластичније у том погледу: у зависности од других ствари и околности, могу бити једнако задовољне полигинијом, моногамијом или у полиандричном браку;
3. Мушкарци свуда испољавају сексуалну љубомору у односу на своју партнерку; жене опет, показују мањи степен љубоморе, нарочито по питању пролазних веза њихових партнера, али и њихова љубомора може бити истог интензитета као и код мушкараца;
4. Мушкарци се много више узбуђују при погледу на жене и женске гениталије него што је то случај са женама при погледу на мушкарце и њихове гениталије;
5. Физичке карактеристике, нарочито оне које су повезане са младошћу, сигурно су најважније одреднице женине сексуалне привлачности; физичке карактеристике су мање важне одреднице мушкарчеве привлачности: политички и економски положај, као и вештине важнији су, док је младост релативно неважна.
6. Много више него жене, мушкарци су дизајнирани да желе што више различитих сексуалних партнера, ради различитости/разноврсности *per se*;
7. У свим културама, сексуални однос се посматра као основна услуга/право које жене пружају мушкарцима, а никада обрнуто, без обзира на то за који пол се сматра да ужива више задовољства из односа.

С обзиром да полигинија очигледно доприноси мушкарчевом репродуктивном успеху, поставља се питање зашто постоји моногамија, и шта то еволуциона теорија може да понуди као објашњење? Биолог Р. Александер¹⁸ је утврдио да постоји две врсте моногамије: када се јавља у друштвима чија се економија врти око нивоа преживљавања, то је еколошки наметнута моногамија; а када се јавља у друштвима која су више стратификована, онда је то друштвено

¹⁶ D. Symons, *The Evolution of Human Sexuality*, Oxford University Press 1979.

¹⁷ H. Fisher, *The Anatomy of Love: The Natural History of Monogamy, Adultery, and Divorce*, Norton, New York 1992; D. Symons, *The Evolution of Human Sexuality*, Oxford University Press 1979; D. Buss, *The Evolution of Desire*, Basic Books, New York 1994.

¹⁸ R. Alexander, *Darwinism and Human Affairs*, University of Washington Press, Seattle 1979.

наметнута моногамија. Код неких врста птица, на пример, полигинија се јавља када мужјаци контролишу територије које се међусобно разликују по квалитету и квантитету; женке птица пристају да деле мужјака докле год он контролише више територије него један мужјак којим би оне монополизовале. Жене, с друге стране, радије прихватају полигинију и деобу пажње, хране и осталих брачних обавеза него што желе да њихова деца живе сиромашно, или да уопште не преживе са неподељеном пажњом мушкарца. Антрополози су показали да се мираз – трансфер средстава или имовине од младине породице ка младожењиној – среће скоро искључиво у културама где постоји друштвено наметнута моногамија¹⁹. Генерални принцип јесте да економска једнакост међу мушкарцима, нарочито близу економског нивоа преживљавања, ограничава полигинију. Моногамија ограничава сваког човека на само једну жену а мираз је цена која се плаћа за то. Идеја је да се полигинија повлачи у одговору на једнакост положаја мушкараца: како политичка моћ бива више дељена између мушкараца, тако и одржавање више жена постаје теже. С друге стране, моногамија је пут ка бољој кооперацији између мушкараца, а самим тим и ка увећању шанси да се боре или супротстављају спољашњој агресији. Полигинична култура, у којој велики број младих мушкараца са ниским статусом и малим примањима остаје без партнера, представља увек основу за могући конфликт, због такмичења у приступу женама. Неједнакост између мушкараца је много више узнемиравајућа за друштво него неједнакост међу женама²⁰. Дарвиновско објашњење моногамије јесте да, узимајући у обзир људску природу, моногамија представља директан израз политичке једнакости између мушкараца. Сигурно није случајно да је хришћанство, које је и служило као оруђе моногамије – политички и интелектуално, слало своје поруке сиромашнима.

Homo sapiens, уопштено, показује неколико карактеристика које указују на историју полигинијског такмичења: средње полне разлике у величини тела, очекивана дужина живота (мушкраси умиру раније од жена), године sazревања, спремност да се ризикује итд. Огромне разлике полова у минимуму родитељског улагања, у репродуктивним приликама и ограничењима објашњавају зашто *Homo sapiens*, врста са средњим полним диморфизмом показује тако дубоке и неспојиве различитости у психи. Социобиологија као научна теорија може да буде и начин схватања и посматрања свакодневног живота, а када се једном схвати и прихвати, може у потпуности да промени перцепцију друштвене реалности.

¹⁹ M. Daly and M. Wilson, н. д.

²⁰ R. Wright, н. д.

Табела 1: Преглед класичних идеја еволуционе теорије

Систем/ Ниво / Проблем	Истраживач Година	Основна идеја	Пример адаптације
Ниво: Појединац Проблем: Преживљавање	<i>Charles Darwin</i> 1859	Природна селекција Тела и ум организама састављени су од адаптација које су се развиле, дизајнираних да омогуће организму преживљавање у датој еколошкој средини	Кости, кожа, вид, перцепција, бело крзно поларног медведа итд.
Ниво: Појединац Проблем: Како да се привуче партнер и/или како да се такмичи са припадницима истог пола за приступ супротном полу?	<i>Charles Darwin</i> 1859	Сексуална селекција Организми могу да развију физичке и менталне особине дизајниране да привуку партнере за парење (паунов реп) или да се такмиче са припадницима истог пола за приступ супротном полу (рогови). Код већине врста су утицаји сексуалне селекције видљивији код мужјака, јер мужјаци имају бржу репродукцију од женки.	Паунов реп, рогови, понашање при удварању и парењу итд.
Систем, Ниво: Породица и сродници Проблем: Репликација гена. Како да помогнемо онима који деле наше гене да преживе и да се репродукују?	<i>William Hamilton</i> 1964	Инклузив фитнес/проширена адаптивна вредност Селекција се јавља на нивоу гена, а не појединаца, групе или врсте. Репродуктивни успех може тако да буде индиректан, путем заједничких гена код сродника. Алтруизам према сродницима на тај начин може имати генетску исплативост (payoffs). Сексуална репродукција се развила примарно, као одбрана против патогена (бактерија и вируса), да би се гени 'промешали' и тако створили већу разноврсност, а нарочито имунолошку варијабилност код потомака.	Алтруизам према сродницима, родитељско улагање, понашање друштвених инсеката са стерилним радилицама

<p>Систем, Ниво: Породица и сродници</p> <p>Проблем: Како да се подели улагање у потомке ради максимизирања репродуктивног потенцијала?</p>	<p>Robert Trivers 1972</p>	<p>Теорија родитељског улагања/ конфликт родитељ – потомак/репродуктивна вредност</p> <p>Два пола често имају конфликтне стратегије у погледу инвестирања времена у негу потомака и у погледу тога колико потомака треба имати. Родитељи улажу више у оне потомке који имају већу репродуктивну вредност. Родитељи и потомци могу имати конфликтне интересе (када се престаје са дојењем, подела пажње између браће и сестара итд.).</p>	<p>Сексуално диморфичне адаптације које резултирају 'борбом полова', родитељским фаворизовањем, конфликта родитељ - дете/потомак, ривалством браће и сестара итд.</p>
<p>Систем, Ниво: Мале не-сродничке групе</p> <p>Проблем: Како да се, при поновљеним интеракцијама, одрже односи са не-сродницима од којих групе имају узајамну корист?</p>	<p>Robert Trivers 1971</p>	<p>Tit 4 tat реципроцитет</p> <p>Ако постоји више интеракција са узајамном користи, и ако се регуларно понављају, исплати се 'бити добар', нарочито уколико се варање кажњава.</p>	<p>Детекција варалица, емоције освете и кривице итд.</p>
<p>Систем, Ниво: Велике групе/културе</p> <p>Проблем: Како се преносе информације кроз време и на велике даљине?</p>	<p>Richard Dawkins 1976</p>	<p>Селекција за меме</p> <p>Гени нису једини који се репликују путем природне селекције. Меме (идеје, традиција, обрасци понашања) такође могу да се репликују и шире, а многи еволуциони принципи који важе за гене применљиви су и за меме.</p>	<p>Језик, музика, култура која се развила. Неки нуспродукти: писмо, писање, читање, математика итд.</p>

Jelena Čvorović
Evolutionary Theory in
Anthropology

Key words: Darwin, evolution, selection, anthropology

The new and emerging field of evolutionary psychology/anthropology, building on work from Charles Darwin's *Descent of Man* and *The Expression of Emotion in Man and Animals*, tells us that the answers to the age-old questions such as: are men and /or women really built for monogamy, what circumstances can make them more so or less so, what is the evolutionary logic behind office politics-or politics in general, or selfishness and self-sacrifice, guilt, or social status and social climbing-is hierarchy inherent in human society, etc., are in our evolutionary history and our genes. The fundamental theorem upon which evolutionary psychology is based is that behavior (just like anatomy and physiology) is in large part inherited and that every organism acts (consciously or not) to enhance its inclusive fitness – to increase the frequency and distribution of its selfish genes in future generations. And those genes exist not only in the individual but in his or her identical twin (100%), siblings (on average, 50%), cousins (on average, 25%) and so on down the kinship line. Thus, aid to and feelings for relatives makes evolutionary sense. The revision and extension of Darwinian evolution, from "survival of the fittest" to inclusive fitness, was worked out primarily by George Williams (in the US) and by William Hamilton and John Maynard Smith (in the UK) in the 1960s, with some clever twists added by Robert Trivers (in the US) in the 1970s. Darwinian selection operates most effectively if the units on which it is working:

1. are more, rather than less, variable;
2. have shorter, rather than longer, lifetimes;
3. are more heritable, rather than environmental.

Richard Alexander (1979) has argued convincingly that "genes are the most persistent of all living units, hence on all counts the most likely units of selection. One may say that genes evolved to survive by reproducing, and they have evolved to reproduce by creating and guiding the conduct and fate of all the units above them".

What does evolutionary theory predict you should expect from your mates? The answer is even more disconcerting. A corollary to the fundamental theorem is that the differences between males and females in humans, just as in most mammalian

species, are readily explainable in terms of differential parental investment. That is, the male contributions to the reproductive process – lots of sperm and a few minutes of light work – are plentiful and cheap, short and pleasurable; while the female contributions – eggs and months of pregnancy – are rare and expensive, long, dangerous, and often painful. Given that, the best way for a male to maximize his inclusive fitness is to diversify his genetic portfolio; while the best way for a female to insure the survival of the baby she has invested so much time and effort in is to try and get that guy to meet his monthly payments. In *The Evolution of Human Sexuality* (1979), anthropologist Donald Symons provides evolutionary psychology's point-by-point counter to the differences between men and women:

1. Intrasexual competition generally is much more intense among males than among females, and in preliterate societies competition over women probably is the single most important cause of violence.
2. Men incline to polygyny, whereas women are more malleable in this respect and, depending on the circumstances, may be equally satisfied in polygynous [one male – multiple females], monogamous, or polyandrous [one female – multiple males] marriages.
3. Almost universally, men experience sexual jealousy of their mates. Women are more malleable in this respect, but in certain circumstances, women's experience of sexual jealousy may be characteristically as intense as men's.
4. Men are much more likely to be sexually aroused by the sight of women and the female genitals than women are by the sight of men and the male genitals. Such arousal must be distinguished from arousal produced by the sight of, or the description of, an actual sexual encounter, since male-female differences in the latter may be minimal.
5. Physical characteristics, especially those that correlate with youth, are by far the most important determinants of women's sexual attractiveness. Physical characteristics are somewhat less important determinants of men's sexual attractiveness; political and economic prowess are more important; and youth is relatively unimportant.
6. Much more than women, men are predisposed to desire a variety of sex partners for the sake of variety.
7. Among all peoples, copulation is considered to be essentially a service or favor that women render to men, and not vice versa, regardless of which sex derives or is thought to derive greater pleasure from sexual intercourse.

”The new synthesis“ is carried in into the social sciences with the aim of overhauling them. Darwinian scholars have applied the new, improved Darwinian theory to the human species and then tested their applications with freshly gathered data. And along with their inevitable failures, they have had great success. In the words of Nobel Prize Winner and co-discoverer of DNA James Watson, ”Charles Darwin will eventually be seen as a far more influential figure in the history of human thought than either Jesus Christ or Mohammed.“